

*A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete*  
*Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2026.*  
*ISBN 978-963-358-448-4*

38. szimpózium

## ***Nálunk és szomszéd nemzeteknél: Szimpózium Kiss Gy. Csaba emlékére***

Szervezés: Mészáros Andor, Bárczi Zsófia

LÉTEZIK-E SZÖVEG A SZÖVEGEN KÍVÜL? A HORVÁT POLITIKAI TRAUMÁK MINT IDEOLÓGIAI TŐKE AZ ÚTIRAJZ-IRODALOMBAN

**Sukalić Martin**  
Zágrábi Egyetem

Ivan Kukuljević Sakcinski a 19. század negyvenes éveinek horvát illír-mozgalomának egyik központi alakja volt. Az 1848–1849-es események idején politikailag közel állt Josip Jelačićhoz, a negyvenes évek során pedig meghatározó pozíciót töltött be a pánszláv közegben is. A neoabszolutizmus bevezetésével és a politikai tevékenység betiltásával azonban a nemzeti történelem kutatása felé fordult azzal a céllal, hogy a historiográfia keretein belül találjon alapot az egész évszázadon át óhajtott politikai autonómiához. Ezekben az években többször is Dalmáciába utazott, amely – Horvátországgal és Szlavóniával ellentétben – a Monarchia osztrák részéhez tartozott, de amely viszont az egykor dicsőséges horvát királyság utópisztikus terét jelképezte. Utolsó dalmáciai útjára 1856-ban került sor, ám az erről az utazásról szóló útirajzát csak 1873-ban publikálta, éppen akkor, amikor az illír-mozgalom örökösei új politikai szervezésben utolsó esélyt kaptak egy olyan kérdés felülvizsgálatára, amelyet a nemzeti identitás szempontjából meghatározónak tartottak: a horvát-magyar kiegyezés revíziójára. Ebben a pillanatban, 1873-ban, Kukuljević Sakcinski útirajzíróként szólal meg, és közel két évtizeddel korábbi utazási tapasztalatát idézi fel, hogy újraélessze a horvát történelem egy utópisztikus epizódját.

**PALIMPSZESZT VERSUS ANTOLÓGIA. A VÁROSI TÉR A VERSENGŐ NEMZETI ÖNREPRESENTÁCIÓK IRODALMI LENYOMATÁBAN****Bárczi Zsófia**

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Az előadás a két- és többkultúrájú városok köztereinek a nemzeti önrepresentáció irodalmi vetületeiben betöltött szerepének vizsgálatára fókuszál, különös tekintettel arra a történeti dinamikára, amelynek során e települések különböző államalakulatok fennhatósága alá kerültek. E politikai és hatalmi átrendeződések következtében a városi közterek szimbolikus reprezentációja folyamatosan átalakult: az adott időszakban domináns, saját homogenitását hangsúlyozó nemzetállami diskurzusok a térben is materializálódtak, elsősorban az aktuális nemzeti identitást kifejező emlékművek, elnevezések és egyéb vizuális jelek révén.

Az előadás célja annak feltárása, hogy e nemzeti önrepresentációk miként jelennek meg a városi tereket tematizáló irodalmi szövegekben. Elemzésem arra irányul, hogy bemutassa: ezek a reprezentációk milyen módon lépnek egymással interakcióba — versengenek, egymást felülírják vagy éppen eltörlik —, és miként járulnak hozzá a városi múlt és identitás eltérő, esetenként egymással markánsan szembenálló értelmezéseinek kialakulásához.

Kutatásom fókuszában az egykor többnyelvű és többkultúrájú felvidéki városok közösségi tereihez kapcsolódó nemzeti önrepresentációk változása (és változatai), illetve ezek irodalmi vetületei állnak.

Az előadás elméleti kereteinek kialakításához elsősorban Pierre Nora, Gaston Bachelard, Henri Lefebvre, Anderson Benedict, Aleida Assmann, Svetlana Boym tanulmányait használom fel, az eseteleírás vonatkozásában pedig levéltári anyagokra, a regionális sajtóban megjelent információkra és nem utolsósorban irodalmi szövegekre támaszkodom.

Az előadás ötlete Kiss Gy. Csaba „Nyitra, drága Nyitra” c. esszéje nyomán született, s szellemiségében is ahhoz kíván igazodni.

**AZ ELSÜLLYEDT ATLANTISZTÓL A MITIKUS PERIFÉRIÁIG. KÖZÉP-EURÓPA AZ EZREDFORDULÓ LENGYEL IRODALMÁBAN****Kertész Noémi**

Miskolci Egyetem

Milan Kundera Az elrabolt Nyugat, avagy Közép-Európa tragédiája című 1983-as esszéje nyomán a szocialista országokban és nyugaton egyaránt megélt a közép-európaiságról szóló eszmecsere. A cseh szerző írása nem volt előzmények nélküli, a 20. század második felében irodalmi szövegek sora idézte meg a közép-

európai hagyományokat és tájakat, és számolt be azokról a változásokról, amelyek radikálisan átalakították a térség arculatát. Számos disszidens és emigráns kapcsolódott be a vitává szélesedő diskurzusba, Közép-Európa irodalmi reprezentációi is gyarapodtak. Előadásomban azt kívánom elemezni, hogy miként alakul a lengyel irodalmi szövegek Közép-Európa-képe, milyen sajátos nézőpontok jellemzik azt 1989 után, valamint kitérek arra is, hogy milyen kontextusban bukkannak fel a vizsgált művekben magyar helyszínek és szereplők.

A 20. századi lengyel emigránsok, többek közt Stanisław Vincenz, Czesław Miłosz, Jerzy Stempowski éppen az elveszett heterogeneitást, a kulturális/civilizációs értékeket és a nacionalizmusok holtterében nyomokban még létező patriarchális viszonyokat mutatták fel értékként, Közép-Európa így nemegyszer elsüllyedt Atlantisz-ként jelenik meg műveikben.

Az 1990-es évektől kezdve viszont a polgári világ és a szovjet dominancia emlékei egymásra rétegződnek, ráadásul a nyugati világ nemcsak értékeket rejt, hanem csapdákat is. Az új írógeneráció tagjai, mint például Andrzej Stasiuk vagy Krzysztof Varga már saját koruk tapasztalatát vetítik a térbe, ahol nemegyszer provinciális viszonyok uralkodnak, számukra a régió nem Atlantisz, hanem rozsdásodó gépállomások, feltörő komplexusok és indulatok, vagy sorsukra hagyott közösségek domíniuma. Az előző nemzedék emlékező, elmélkedő attitűdjének a helyébe az utazás, a tudósítás lép, a nosztalgia helyére a melankólia tör be: Varga a nemzeti sérelmek és mítoszok nyomába ered, miközben jól adja vissza a hétköznapi hangulatát, Stasiuk műveiben a periféria kerül a fókuszba, az istenhátamögöttség az autentikum mítoszána táplálójává válik.

Témaválasztásommal a közép-európai kultúrák és a lengyel–magyar komparatiztika jeles kutatójának, egykori kollégámnak, Kiss Gy. Csabának a kutatásaihoz is kapcsolódok.

## ÉVSZÁZADOK NEGATÍV MAGYARSÁGKÉPÉNEK TUDOMÁNYOS FORRÁSAI

**Rab Irén**

Georg-August-Universität

Ludwig August Schlözer (1735-1805) korának neves göttingeni professzorát az erdélyi szászok 1792-ben felkérték, hogy tudományos igénnyel írja meg az erdélyi szászok történetét. Schlözer saját történetfilozófiai elméletébe próbálta belehelyezni Erdély és Magyarország történetét, és ami abba nem illeszkedett, azt egyszerűen átírta. Elmélete szerint a magyar ázsiai nép, a besenyőknél és a hunoknál is alacsonyabb rendű, és csak a szerencsének és a németeknek köszönheti, hogy kis lélekszáma ellenére is meg tudott maradni Európában.

A német nyelvterületen évszázadok óta élő negatív magyarságkép „tudományos” megfogalmazása Schlözer nevéhez fűződik, további elterjesztése a három kötetben

kiadott munkájának köszönhető. (Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I–III. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1795–1797. 712 oldal.) Ezt a könyvet forrásként használták, hatására a szászok történelemszemléletében és nyelvhasználatában megjelent a schlözeri terminológia. Mindez nemcsak a magyar-szász kapcsolatok romlását hozta magával, hanem a 19. századtól megjelenő nacionalizmus magyarellenes gondolkodásmódjának, röpiratoknak és könyveknek forrásként szolgált. A könyv utolsó kiadására a 20. század végén került sor.

#### IRODALMI MAGYARORSZÁG-KÉP KÖZÉP-EURÓPÁBAN

**Mészáros Andor**

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

A Közép-Európa identitás sok vonatkozásban irodalom. Az egymásról alkotott kép is sok esetben irodalmi szövegekből áthagyományozódott megállapításokból tevődik össze.

#### A SZEKFŰ GYULA SZERKESZTETTE MI A MAGYAR? CÍMŰ KÖTET – ELŐZMÉNYEK ÉS UTÓÉLET

**Hammerstein Judit**

VERITAS

Az előadás azt a kérdést igyekszik többek között körbejárni, hogy a Szekfű Gyula által szerkesztett, 1939-ben napvilágot látott *Mi a magyar?* című kötet miként illeszkedik a magyar önismeret problematikáját érintő, két világháború közötti diskurzusba, egyúttal miként helyezhető el Szekfű munkásságában. Hangsúlyosan vizsgálja továbbá, hogy a kötet megjelentetése mögötti szerkesztői megfontolások, a tanulmányokban felvetett kérdések és megállapítások milyen módon köszönnek vissza jóval később, immáron egy másik történelmi kontextusban. Jelesül a rendszerváltást, az euroatlanti integrációt követően a 2005-ben Romsics Ignác történész és Szegedy-Maszák Mihály irodalomtörténész szerkesztésében megjelent *Mi a magyar?* című tanulmánykötetben, illetve a 2017-18-ban a *Replika* oldalain közzétett, szintén a magyarság mibenlétére reflektáló írásokban. Mennyiben tekintik ezek a szövegek relevánsnak, vagy éppen korszerűtlennek az 1939-es tanulmányfüzér megközelítési módjait? Miként szélesítik annak tematikai horizontját, illetve melyek azok a tematikai hangsúlyok, amelyek háttérbe szorulnak a magyar önkép vizsgálata, a magyar karakter megrajzolása során?

## A 19. SZÁZADI MAGYARORSZÁGI TÖRTÉNELEMTANKÖNYVEK ETNIKAI AUTO- ÉS HETEROSZTEREOTÍPIÁI

**Lajtai László**

Nemzeti Közszerológati Egyetem

A javasolt előadás arra keres választ, hogy "a hosszú 19. század" folyamán született, különféle iskolatípusok számára írodott hazai történelemtankönyvek elbeszéléseiben mennyiben és milyen módokon jelent meg a hazai történelem multietnikus jellege, valamint az egyes hazai etnikai közösségek (a 19. század közepétől közkeletű megnevezéssel: nemzetiségek) közös múltjának elbeszéléséhez milyen jellegzetes auto- és heterosztereotíp minősítések társultak, továbbá hogy ezek megfogalmazódása idővel milyen változásokon ment keresztül.

## EXTRA HUNGARIAM NON EST VITA... A HUNGARUS-PARADIGMA SZÁZADAI

**Bene Sándor**

Zágrábi Egyetem – ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja – Károli Gáspár Református Egyetem

„Extra Hungariam non est vita...” Tarnai Andor elemzésében e szállóige pontosan meghatározott eszmekört jelöl: „a német és szlovák evangélikus értelmiségi réteg patriotizmusát és feudális állampolgárságát, amely [...] virágkorát az 1690-es évektől 1770 tájáig élte”.

Minél tisztábban látszik azonban az előtérben megvilágítva a tárgy, annál inkább válik problémává viszonya háttérhez, amelyből kiemelkedik: miből lett, és főként mivé lett?

Az előadás egy vázlatos időtérkép megrajzolására vállalkozik, a Hungarus-eszme történeti kontextusairól. Új hipotézist állít fel az „Extra Hungariam...” szállóige 16. századi erasmista eredetéről, majd a Hungarus-hazafiság fontos átmeneti pontjait érinti, a Tarnai által vizsgált korszak után. Szó lesz Kollár Ádám Ferenc bécsi udvari könyvtáros szerepéről Herder híres (a magyarság eltűnését jövendőző) jóslatának keletkezésében, majd a felvilágosodás és a reformkor nagy nyelvi- és identitásvitáiról, Berzeviczy Gergely és Széchenyi István fogalom-átértelmező kísérleteiről. Az áttekintés utolsó fókuszpontja az 1960-as évek „nemzet-vitája”, amelynek Tarnai Andor legendás tanulmánya is részét képezi, határozott történeti állásfoglalásával. E vitapozíciónak pedig fontos ösztönző szerepe lesz mind a liberális történetírás Hungarus-diskurzus iránti érdeklődésében, mind a posztmodern multikulturalizmus történeti előképeként értett közép-európai „Hungarus-modell” létrejöttében.

**KÖZGYŰJTEMÉNYEK SZEREPE A MAGYARSÁGKÉP FORMÁLÁSÁBAN****Berta Erika**

Magyar Nemzeti Múzeum

Az előadás során azt járom körül, hogy a közgyűjtemények, ezek közül is főként a Magyar Nemzeti Múzeum hogyan tudja a magyar mint idegen nyelv és a hungarológia oktatását segíteni. Ezen keresztül pedig a magyarságkép formálásában betöltött szerepét is vizsgálom a közgyűjtemények és a Magyar Nemzeti Múzeum kiállításainak áttekintésével, mindezt gyakorlati példák szemléltetésével kívánok megtenni.

**JANCSÓ BÉLA MUNKÁSSÁGA: JANCSÓ BÉLA KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI SZEREPE A KÁRPÁT-MEDENCEI KISEBBSÉGI MAGYARSÁG NEMZETI ÖNTUDATÁNAK A MEGŐRZÉSÉBEN****Cseke Péter**

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Az 1926-ban Németh Lászlóval és Illyés Gyulával a Nyugat hasábjain induló Jancsó Béla torzóban életműve – ide értve négykötetes levelezését – nagyformátumú gondolkodót revelál. Németh László „a hiányzó nemzeti tudat megszövését” tekintette hivatásának. Jancsó Béla azért küzdött, hogy Trianon ne fakítsa ki az első világháború előtti nemzettudatot. Az 1920-as évek végétől egyik központi alakja volt a történelmi Magyarország romjain öntudatra ébredő ifjúsági mozgalmaknak. Összhangba próbálta hozni az Erdélyi Fiatalok, a Bartha Miklós Társaság, a Kolozsvár-szegedi Bethlen Gábor Kör, a szlovenszkói Sarló fiataljainak kezdeményezéseit. Annak a ma is érvényes korparancsnak a tudatosítására vállalkozott, hogy csak akkor maradhatunk meg magyarnak, ha kialakítjuk azokat a gondolkodásmódokat, és megteremtjük azokat a közösségi szervezeti formákat, amelyek lehetővé teszik, hogy saját államiság nélkül is megmaradhassunk szülőföldünkön magyarnak.

**A PARTIUMI MAGYAR SAJTÓ JELLEGZETESSÉGEI 1900–1950 KÖZÖTT****Fleisz János**

Sapientia Varadiensis Alapítvány, Nagyvárad

Előadásom a mai értelemben vett egész Partium (Arad, Bihar, Máramaros, Szatmár, Szilágy romániai megyék) területén, kialakult és folyamatosan változó sajtót vizsgálja a 20. század első felében. Célja kiemelni a régió írott sajtójának mennyiségi súlyát, minőségi színvonalát, feltárni fontosabb jellegzetességeit, körvonalazni a korabeli

társadalomban betöltött szerepét és jelentőségét. A közvetlen előzmények és a fejlődési szakaszok rövid ismertetése után kitérek a korabeli partiumi magyar sajtó általános helyzetére, vázolva súlyát az összmagyar és a vidéki sajtó keretében, illusztrálva mennyiségi növekedését, minőségi előre lépését, valamint típusok és jelleg szerinti felosztását. Fontos adatokkal szolgál a korabeli írott sajtó területi, regionális megoszlásának az elemzése, a jelentősebb sajtóközpontok teljesítményének megismertetése és értékelése, illetve a lapok állóképességének analízisa. Kutatásaim során arra a következtetésre jutottam, hogy a 20. század első felében a vizsgált területen a sajtó elterjedtsége és jelentősége folyamatosan növekedett.

## AZ ÓKELETISZLÁV KRÓNIKÁK A KÖZÉPKORI MAGYARORSZÁGRÓL

**Font Márta**

Pécsi Tudományegyetem

A középkori Magyarország és keleti szláv szomszédai közötti kapcsolatokról a magyar földön keletkezett elbeszélő források szórványos tudósításaihoz képest az ókeletiszláv krónikák bővebben szólnak. Ez a viszonylagos információbőség azonban nem egyenletes. A legkorábbi krónika (magyarul: Régmúlt idők elbeszélése) a 12. század második évtizedében keletkezett. A krónikás saját információi a 11-12. század fordulójáról közvetlen tapasztalatokon alapulnak, a korábbiakat bizánci forrásból vették át. A 12. század végén keletkezett Kijevi krónika a század közepéről jól tájékozott, de az igazi információdömpinget a Halics-Volhíniai krónika szolgáltatja a 13. század első feléről. A 15. század elején keletkezett Ipatyjev Kódex tartalmazza az említett mindhárom krónikaszöveg egy-egy változatát, amelyek különbözően módosult formában a 15-16. században kompilált kódexekben is megjelennek. A keleti szláv területen a krónikaírás még a 17. században is produktív műfaj volt. A későbbi kódexek korábbi időről szóló beszámolóit kevésbé megbízhatók. Mint pl. a Gusztini Kódex, amely az említetteken kívül magyar és lengyel krónikákból is merített – többnyire pontatlanul.

A Rusz régióinak struktúrája a 14-15. században jelentősen átalakult. A Rusz nyugati részén a lengyel és litván uralkodók befolyása érvényesült. Moszkvai uralkodó pedig csak a mongol függésből szabadulva fordult az európai politika felé, ld. III. Ivan (1462–1505). Ez a helyzet az információ mennyiségére is hatással volt.

Az előadás az események hátterét felvillantva a diplomáciai érdekekre, a mindezt befolyásoló szemléletmódra kíván rámutatni (pl. a latin és az ortodox kereszténység határvidékére jellemző megnyilvánulások).

## A MAGYAR–FRANCIA KAPCSOLATOK A KÖZÉPKORBAN: HISTORIOGRÁFIA, MAGYAR-SÁGKÉP ÉS NEO-MEDIEVALIZMUS

**Csernus Sándor**

Szegedi Tudományegyetem

A magyar-francia kapcsolatok történetének történetírása az elmúlt másfél évszázadban komoly eredményeket produkált. A 19. század pozitivista történetírásának mezsgyéjén jelentős forrásfeltáró munka során fontos kutatási eredmények születtek. A historiográfiai forrásanyag arra utal, hogy a kapcsolattörténeti kutatások intenzitására a 20. században jelentős hatással voltak a magyarságkép alakulásának szisztematikus tanulmányozását igénylő politikai törekvések, melyek az ország történetének alakulását befolyásolták. A fellendülésnek motorja volt a kiegyezés utáni és nagy léptekkel a millenniumi ünnepségek felé tartó Magyarország, a trianoni trauma feldolgozási folyamata, de nem kis mértékben befolyásolni látszott a folyamatokat Magyarország uniós tagságának célkitűzései is. A kapcsolattörténet a korábbiakhoz képest felértékelődött és átpolitizálódott (vagy újrapolitizálódott). A középkorra vonatkozó fejezete érdekes összefüggéseket mutat a neo-medievalizmus általános tendenciájával is. Különösen érdekes és elgondolkodtató az a folyamat, mely a középkori francia-magyar kapcsolatok tanulmányozásának eredményeit mutatja be.

## LENGYEL–MAGYAR IRODALMI ÉS TÖRTÉNELMI KAPCSOLATOK A XIX–XX. SZÁZADBAN

**Pétsy Zsolt Balázs**

Károli Gáspár Református Egyetem

A Magyarországon és Lengyelországban a XIX–XX. században kialakult történelmi és irodalmi kultuszok nem pusztán különböző nemzeti narratívák részei, de közös kulturális mintázatokat hordoznak Közép-Európában. A történelem számon tartja azt, mi miként történt, az irodalom pedig láttatni tudja, hogyan élték meg egy adott kor emberei ezeket a történelmi eseményeket. A lengyel és magyar szabadságeszme irodalmi reprezentációin keresztül például egyértelműen bemutatatható, miként válhattak egyes történelmi szereplők és események egy közös, közép-európaiként meghatározható kollektív társadalmi emlékezet részévé. A történettudomány és az irodalomtörténet összehasonlító megközelítése egy szélesebb történeti és földrajzi térben ahhoz járulhat hozzá, hogy a különböző népek, nemzetek közös múltbeli tapasztalatait és értelmezési kereteit láthatóvá tegyük a szélesebb közönség számára is. A fókuszban álló történelmi eseményeket olyan értelmezési keretben vizsgálom meg, amely a népek közös kollektív emlékezetére épít. A szomszédos népek, s kultúrák részletesebb megismerése egyúttal saját társadalmunk és saját múltunk – beleértve magyarságképünk változásait is – mélyebb, alaposabb megértését egyaránt szolgálja.